

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ НОВАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕНТИНА
СИЛЬВЕСТРОВА**

«Уся хороша поезія — це як метелик, що здіймається з вуст,
а потім його «розпинають» на папері.
Так от, на мою думку, музика — це те,
що того метелика знову вивільняє»
Валентин Сильвестров

Постановка проблеми. Валентин Сильвестров – сучасний композитор, який є яскравим, самобутнім і викликає інтерес до своєї творчості. Однією із сильних сторін композитора є свобода музичної думки. Шлях Сильвестрова наповнений протиріччями і стрибками. Його світогляд можна визначити як ліричний з безліччю відтінків – від споглядального до драматичної експресії.

Музика Валентина Сильвестрова звертається до нас напряму, без усіляких прикладів не тільки тому, що це людина особливого таланту, і навіть не тому, що його твори спираються на конкретні ідіоми, котрі склалися, котрі ми розуміємо. А тому, що як композитор він постійно прагне дістатися до глибини нашої свідомості. Творчість композитора Валентина Сильвестрова у контексті сучасного мистецтва орієнтована на європейську практику, яка насичена напрямками і стилями, що оновлюють композиторську творчість у сфері техніки (серійність, пуантилізм, алеаторика, сонористика, додекафонія, модальність).

Метою статті є проаналізувати жанрово-стильові новації Валентина Сильвестрова та зрозуміти витоки його стилю.

Виклад основного матеріалу. У композиторській практиці сучасності досить послідовно представлена жанрово-стильова тенденція, яка орієнтована на ясність і доступність авторського висловлювання та за своїми естетичними принципами співвідносна зі стильовими характеристиками так званої «нової простоти» – напряму, що заявив про себе після 1960-х рр. в середовищі західноєвропейського музичного академізму. І якщо спочатку творча установка на «спрощення» музики розцінювалася деякими музикантами - професіоналами як неминучий шлях її виживання в умовах гіперінтелектуалізму західного музичного авангарду, і втрати гедоністичної функції музичного мистецтва, то в процесі свого розвитку жанрово-стильова концепція «простої» музики вийшла за межі свого вихідного смислового імпульсу і набула статусу магістрального вектору композиторських устремлінь до духовних підстав музичної творчості в умовах сучасного світу, яка неминуче прагне до набуття втрачених загальнолюдських і естетичних цінностей [3].

У нашій сучасності, Валентин Сильвестров – всесвітньо відомий сучасний композитор. Творець оригінальних жанрів і в симфонічній, і в камерній музиці, він тяжіє до розгорнутих концептуальних форм, цікавиться мініатюрою. Майстер неодноразово номінувався на престижну премію Grammy, його музику постійно записують відомі фірми, серед яких Sony Classical, EMC Records. Твори цього композитора звучать у світі у виконанні найвідоміших музикантів-диригентів Володимира Ашкеназі і Володимира Федосєєва, Василя Юрковського і Андрія Борейка, піаністів Олега Любимова і Володимира Фельцмана, віолончелістів Івана Монігетті і Олександра Рудіна та багатьох інших.

В наш час, ще коли композитор живий і активно працює, чомусь панує такий закон: коли визнають творчість музикантів і художників за кордоном – тоді, звертають увагу на його неординарну персону і на Батьківщині. Ось кілька помітних подій. До 50-річчя Сильвестрова Вірко Балеї ініціював авторський концерт у Нью-Йорку в 1988 році, Валентин Васильович був почесним гостем на музичному фестивалі «Альмейда» в Лондоні (1989) і на фестивалі Гідона Кремера в Локкехаухе (1990, Австрія). Можна зауважити, що за традицією, яка склалася наприкінці 80-х років, Сильвестрова стали досить активно грати в СРСР. На фестивалях нової музики «Альтернатива» (з 1989), на фестивалі в Катеринбурзі (1992), «Софія Габайдуліна та її друзі» (1994, Петербург), «Софія Габайдуліна, Арво П'ярт і Валентин Сильвестров» (1995,

Москва), а також на фестивалі на честь його 60-річчя (1998, Київ). Сьогодні музика народного артиста України постійно звучить на Батьківщині і на фестивалях, і в концертах.

В його творчому доробку різножанрова палітра музичних вірців: симфонічні, хорові, камерно-інструментальні, вокальні, фортепіанні твори. Найвідомішими є П'ята симфонія, Реквієм по Ларисі (присвячений покійній дружині Ларисі Бондаренко), Спектри для камерного оркестру, Медитація для віолончелі та фортепіано і музика до кінофільмів.

Творчий шлях композитора Сильвестрова наповнений протиріччями. Композитор не пройшов повз найрізноманітніші технологічні системи нашого століття, нетрадиційні, незвичайні інструментальні склади. Тому його творчість часом здається експериментальною. Однак це – зовнішня форма. Більш уважний погляд на творчий шлях Сильвестрова свідчить про інше. Його художня натура дуже творча і, водночас, чуйна до різних явищ. Розвиваючись, київський автор, справді, входив у русло багатьох, часом далеких одне від одного художніх процесів. Власне свобода музичної думки – одна із сильних сторін Сильвестрова. Напевно, найправильніше означити світогляд Сильвестрова як переважно ліричний. Але в загальному ліричному руслі безліч відтінків – від споглядального до драматичної експресії.

Валентин Сильвестров належить до композиторів, творчість яких сформувалася у 60-ті роки. Його ім'я стоїть в одному ряду з такими авангардистами, як Е. Денисова, С. Губайдуліна, А. Шнітке, В. Годзяцький та інші. На першому плані у їх творчості була музична мова, яку визначали додекафонія, сонористика та інші види сучасної техніки. В основному техніка композиції служила для цих митців способом втілення їх ідей. Дуже важливим моментом є те, що у багатьох композиторів новаторів у пізнішому періоді творчості виявилось сильне тяжіння до емоційного фактору, наближене до романтизму. Це не є відмовою від попередньої творчості, оскільки вона є вартісною. Але кожна епоха має свій період формування, поєднаний з історичним процесом становлення мистецтва [1].

У сімейному колі композитор з дружиною слухали джазових виконавців - Еллу Фіцджеральд, Луї Армстронга, музичні композиції групи «Бітлз», наслідували спів циган. Під впливом цієї музики Сильвестровим була написана перша його пісня «Спів Афродіти». Спочатку презирливе ставлення композитора до естради і джазу через кілька років переросло в особливе тяжіння до вокальної музики, а саме - до жанру пісні (солоспіву). Таким чином, виник «слабкий», або «кітч-стиль» (терміни Сильвестрова). Його суть полягає в ідеї створення мелодії із здавалося б, банальних інтонацій. Причому природа банальності музики Сильвестрова чисто зовнішнього плану. Семантичний початок його творів вбирає в себе значущі філософські категорії, серед яких - особлива цінність несуетного плину життя, милування кожною миттевістю, зосереджені роздуми про своє місце в цьому. Глибина внутрішнього підтексту парадоксально реалізується у Сильвестрова в уявній примітивності: нехитрі мелодії, ясні гармонії, простота фактурних прийомів. Йому чужа ефектна подача матеріалу в ошатній «упаковці»; в його творах відсутня помітна обробка тексту.

«Зіткнувшись з новим для себе звуковим світом, я вивів ідею мелодії, яка робиться непомітним, немов інерційним способом», - каже композитор [3, с.114]. Схожу зашифрованість несла естетика епохи романтизму (найяскравіше - західноєвропейського) з її казковістю, таємничістю, підвищеною символічністю. Чимало творів Сильвестрова наповнені подібним змістом.

У фортепіанному циклі «Кітч-музика», як це не суперечить назві, відсутня халтура, несмак. Навпаки, словом «кітч» композитор підкреслює зразок досконалого, справжнього, хоча і до наївності простого. Тут видно «...слабкий стиль, який виконує піднесену функцію», - вказує Сильвестров [2, с. 201].

Стиль своєї музики Валентин Сильвестров називає то «усним», то «наївним» і «дитячим», то «віддаленим» (можливо, натякаючи на її несучасність звучання). Термін «усна музика», як правило, характеризує імпровізаційний феномен, незафіксований на папері. Це своєрідний «фольклор» композитора. Головна проблема при записі на папір - в адекватній передачі всіх найтонших нюансів. «У момент запису... не композитор перетворюється в композитора... це властивість ліричної свідомості», - пояснює Сильвестров [2, с. 103].

Багато своїх творів до фіксації нотного тексту на папері, композитор грав своїм друзям на фортепіано (як фортепіанні, так і симфонічні, вірніше, що згодом стали такими). У схожому докомпозиційному вигляді існували майже всі опуси композитора, зокрема, П'ята симфонія,

фортепіанні цикли «Кітч-музика», «Усна музика». Важливою властивістю романтичного напрямку в музиці Сильвестров вважає зустріч поезії і музики. Поетика художника-лірика проявляється на основі інтуїтивних вслухувань. У тому числі це стосується і самого виконання сучасної музики. За словами композитора, фортепіанна музика ХХ століття стала бездомною. У музичному виконавстві існує два види п'єс: п'єси концертного плану і п'єси, які можливо грати, співати, слухати в домашньому колі (навіть якщо їх вміст концептуально-філософських). Поширене в ХІХ столітті домашнє музикування зараз майже забуте. У зв'язку з цим після 80-х років у творчості Сильвестрова з'явилися маленькі фортепіанні твори, які повертають «...музику, вигнану з «дому», назад». Елегії, багателі, пісні без слів, ноктюрни, серенади, різні присвяти - це «романтичні» жанри, які прийшли з творчості західноєвропейських композиторів першої половини ХІХ століття. Лірична атмосфера мініатюр українського композитора відображена в традиційних для романтизму камерних жанрах - вокальних та інструментальних (переважно фортепіанних). У творчості Сильвестрова існує тенденція повернення до своїх творів, написаних раніше. У зв'язку з цим виник так званий «метафоричний стиль» (термін Сильвестрова), коли раніше складений текст оновлюється виконавськими ознаками (агонічними, динамічними). Метафоричність в його музиці полягає в тому, «щоб за допомогою тих чи інших виконавських, композиційних прийомів уникнути стилізації», - зазначає композитор [2, с. 117].

Це свого роду редакція твору, або «іносказання», яке функціонує на недосконалому, «слабкому» матеріалі. Звідси і ретельна деталізація нотного тексту його творів (нюанси, агогіка і ін.), різноманіття градацій - *piano*, *crescendo*, *diminuendo* і ін. Розірваність, детальний рівень опрацювання тексту - це зовнішнє сприйняття візуального порядку. Сама ж музика Сильвестрова приголомшливо «єдина», наповнена так званими «божественними широтами».

Після довгого заперечення чуттєвості, романтичності авангардним стилем, звернення музики до сфери лірики несе необхідний багатом відпочинок, спокій від суєти зовнішнього світу. Е. Г. Шевляков в статті «Неоромантизм в музиці ХХ століття: межі або безмежність?» виявляє три закономірності виникнення нео-романтичного напрямку в музиці.

Своєрідний відгук на романтичну музику, насичений багатом шаровою за змістом, структурою і мовою синтезом; по-друге, в силу властивого різним видам мистецтва взаємопроникнення, і, по-третє, відсутня грань виявлення даного стильового напрямку говорить про «не застарілість» цієї музики. За словами Валентина Сильвестрова, «будь-який художник, який працює, зрозуміло, повторюється ... Головне в блаженстві повторення, в новизні нового життя, в тому, щоб домогтися чогось живого. Навіть якщо воно схоже на колишнє» [2, с. 235].

Висновки. Творчість Валентина Сильвестрова завжди була і є, поза загальними тенденціями і не залежала від них. Водночас композитор без обмежень використав різні ідеї та прийоми, які міг із цих тенденцій почерпнути. «Нова фольклорна хвиля», неокласичний напрямок, полістилістика, сонористика, постмодернізм і т. д. - усе це слугує задумам Сильвестрова, які вищі за набір певних законів композиторського письма, вищі за рамки певної манери. У музиці В. В. Сильвестрова, який, як у нас раніше говорилося, «пише космополітичну музику й ніколи не дотримується традицій», що устоялися, зарубіжні слухачі безпомилково визначають українське начало та витоки традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Очима культури №29: Валентин Сильвестров. URL: <http://kharkiv-nspu.org.ua/archives/3055>
2. Сильвестров В. В. Музика - це спів світу про самого себе. Відверті розмови і погляд зі сторони: Бесіди, статті, листи / упорядник М. Нестьєва. Київ, 2004. 265 с.
3. СЪМПОЗИОН: Зустрічі з Валентином Сильвестровим / Упорядники Алла Вайсбанд, Костянтин Сігов. К.: ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2013. 424 с.
4. Спів, запозичений світу. URL: <https://vpered.wordpress.com/2011/02/14/chekan-sylvestrov/>